



MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap



BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

SZÉCHENYI



VÉRTES

ÉPÍTÉSZETI-TÁJEGYSÉGI ARCULATI KÉZIKÖNYV

Köszöntő

Az építészek dolga nem egyszerű, amikor az építettőben felmerülő igényeket, gyakran csak kevéssé körvonalazott vágyakat a települések építészeti arculatához igyekeznek illeszteni, akár új építés, akár felújítás formájában. Hogy mitől jó egy épület, azt nem csak a formák, színek, tömegek vagy a felhasznált anyagok és egyéb paraméterek határozzák meg, hanem az épület tágabb környezete, a település karaktere is befolyásolja. Könnyen megesik, hogy egy modern, a hagyományos építészeti megoldásoknál előremutatóbb épület nem illeszkedik az adott település utcaképébe. A kézikönyv legfőbb célja, hogy összegyűjtse tájegységi szinten a jó példákat a meglévő épületállományból és iránymutatást adjon a táji egység megőrzése érdekében. Nem a tervezői gondolkodás korlátozása, hanem annak megfelelő mederbe terelése vezérelte a kézikönyv alkotóit.

Az építészeti tervezés megkezdése előtt hosszas tanulmányozás szükséges, nem csak az adott település épületállományáról, hanem a hatályos településrendezési eszközök részleteit illetően is. A kézikönyv közérthetően, az építész szemlélet megtartásával segít kiinduló pontot szolgáltatni a tervezető és a tervező közös gondolkodásához. Magyarországon eddig nem volt részletes építészeti útmutató és példagyűjtemény tájegységekre elkészítve, így jelen kézikönyv az egyik első ilyen munka, melynek jelen kötete a Vértess tájegységgel foglalkozik.

A Vértess a csodálatos táji adottságai, és a természeti környezete miatt sokan keresik fel turistaként. Szép számmal akadnak olyanok is, akik nyaralót vásárolnak valamelyik településen, vagy végleg letelepednek. A helybeliek számára azért javasoljuk jelen kézikönyv forgatását, hogy használata, a benne szereplő jó példák adjanak ötleteket, illetve javaslataival segítsen nekik megtalálni azt az építészeti karaktert, amely településeik arculatát meghatározza.

Forgassák e kézikönyvet haszonnal!

Tartalom

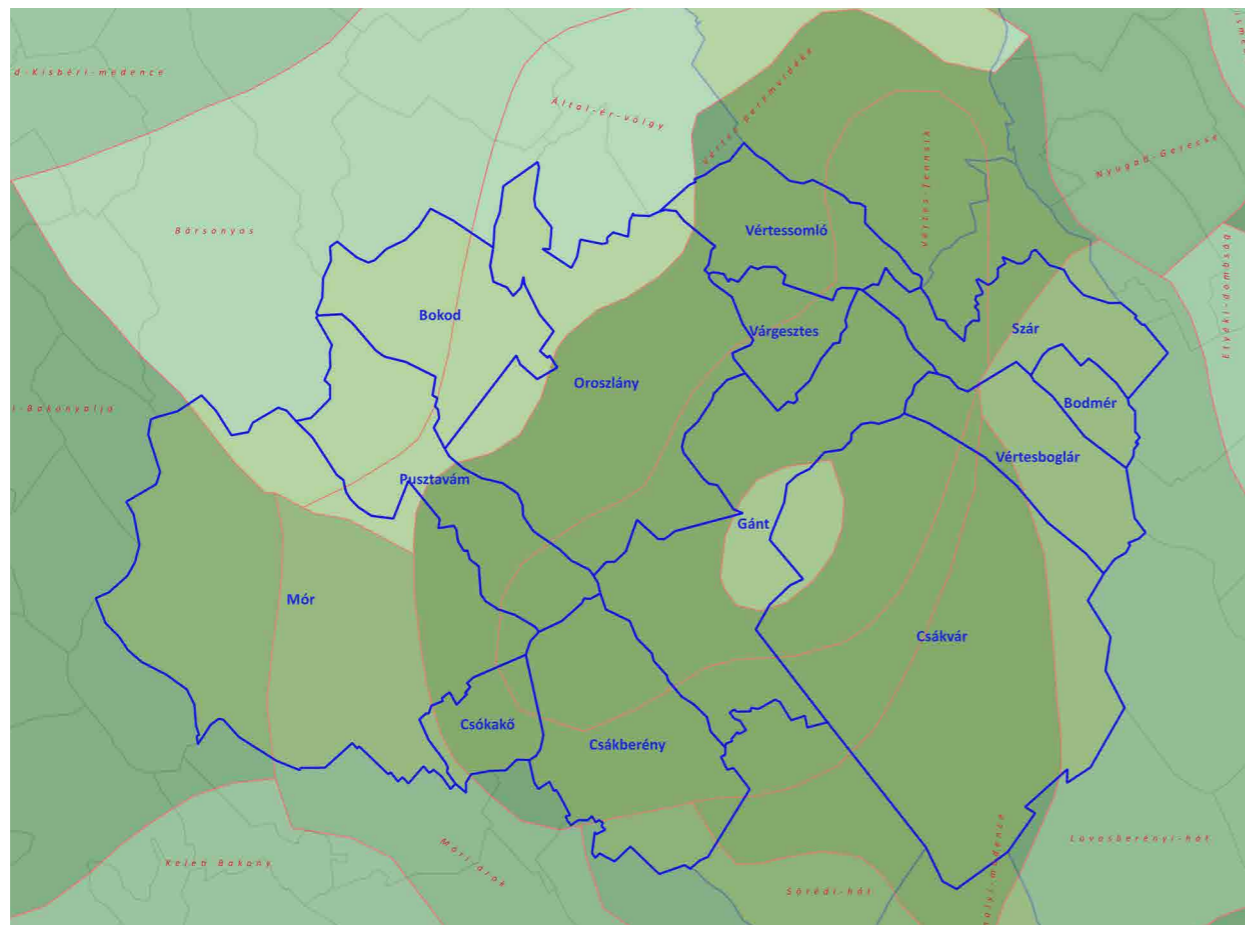
A Vértess természeti vonzereje	4
Történeti áttekintés	12
Jellegzetes településképi elemek	22
Kortárs építészeti irányok	40
Beépítésre nem szánt területek	62

A wide-angle photograph of a vast flock of sheep grazing in a green field. The sheep are densely packed in the foreground, with some looking towards the camera. The background features rolling green hills and a clear blue sky with light, wispy clouds. A semi-transparent white vertical bar is overlaid on the left side of the image, containing the text.

**A Vértes
természeti
vonzereje**

Földrajzi elhelyezkedés

A Vértes-hegység a Dunántúli-középhegység részeként nagyrészt erdővel borított, beépítetlen terület, az építészeti karaktert a hegység pereménél fekvő lakott területekre lehet értelmezni.



A VÉRTES TELEPÜLÉSEI

KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYE

Városok:

Oroszlány: (34) 361-444

Községek

Bokod: (34) 490-151

Várgesztes: (34) 493-806

Vértessomló: (34) 593-440

FEJÉR MEGYE

Városok

Csákvár: (22) 582-310

Mór: (22) 560-804

Községek

Bodmér: (22) 594-036

Csákberény: (22) 564-007

Csókakő: (22) 422-001

Gánt: (22) 354-010

Pusztavám: (22) 417-201

Szár: (22) 591-031

Vérteshoglár: (22) 582-088



A Vértes területére három tájegység esik:

- a Vértes-fennsík,
- a Vértes peremvidéke és a
- Gánti-medence.

A Vértes-fennsíkot a települések külterületei fedik le, kivétel Várgesztes, mely település belterülete is itt fekszik. Gánt központi településrésze a Gánti-medencében található. Bokod egyedi építészeti karaktere (úszó falu), Mór vértesi szőlőkultúrája és tájhasználata indokolja vizsgálatukat, kevésbé a fekvésük. A Vértes peremvidéket érinti továbbá Tatabánya és Zámoly külterülete is, azonban előbbi nagyrészt a Gerecse, utóbbi a Zámolyi-medence központi települése.

Valamennyi település a 2005-ben létrehozott Vértesi Natúrpark területéhez tartozik.

Változatos tájhasználat

ERDŐK, LEGELŐK, SZÁNTÓK

A Vértes erdőterületei mindig is jelentős részét jelentették a hazai erdőállománynak. Az erdők faállományát zömmel tölgy, bükk, gyertyán, és fenyő alkotja. A hegységben és környékén az évszázados legeltetési állattartás meghatározó nyomot hagyott. A szántóföldi művelés a Vértes déli előterében a szomszédos Zámolyi-medencével mutat azonosságot.

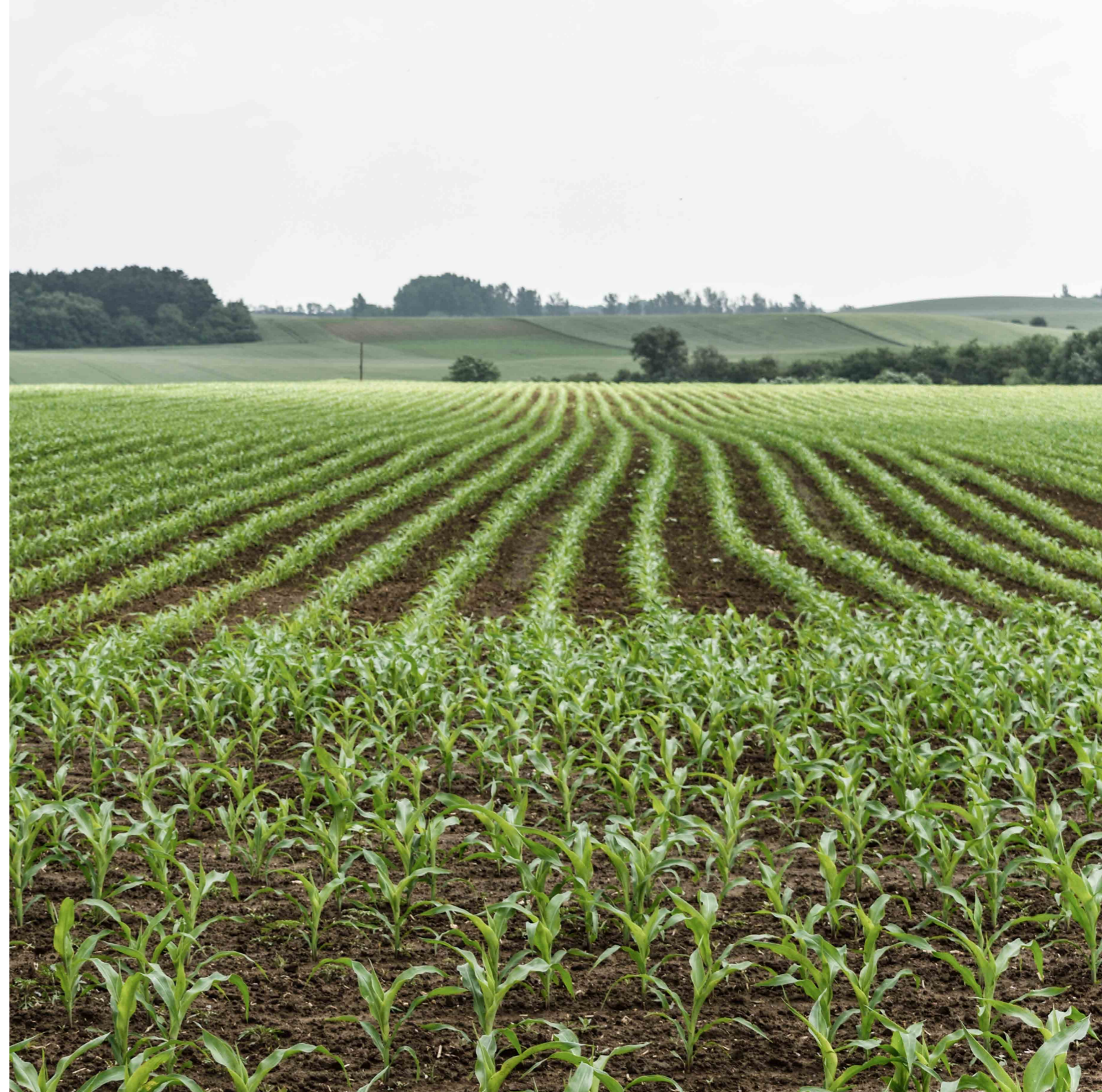
BÁNYÁK

A bányászat évszázadok óta összefonódik a Vértes történelmével. A hegység kialakulása olyan földtani körülmények között zajlott, hogy az utókor mind a mélyebb rétegekben, mind a felszínen található kitermelésre érdemes ásványi nyersanyagot, kőzetet. A kőfejtőkön kívül a bauxit-, a szén- és az agyagbányászat formálta a tájat. Mára a bányászat megszűnt, a bányaterületek átalakulása folyamatos.

SZŐLŐTERÜLETEK

A vértesi tájban, a Móri Borvidék szőlőhegyein évszázadok óta folyik szőlőművelés. A szőlő-ültetvények a hegység déli-délnyugati lejtőin, Pusztavámtól Móra, Csókakőn és Csákberényen át Zámolyig terülnek el. Az aránylag magas mésztartalom és a hűvösebb klíma a fehér szőlő termesztésnek kedvez, ezért főleg ilyen fajták – Ezerjő, Leányka, Zöld Veltelini, Irsai Olivér és Chardonnay a kedveltek.

A szőlőhegyek jellegzetes növényei a szőlősorok végébe ültetett rózsák, az árnyékot adó barack, vagy diófák, a rovarűző rozmarin, a pincék oldalában megbújó, melegkedvelő füge. Az útszéli keresztetek, szőlőhegyi kápolnák szerves részét alkotják e különleges szőlőhegyi hangulatnak.



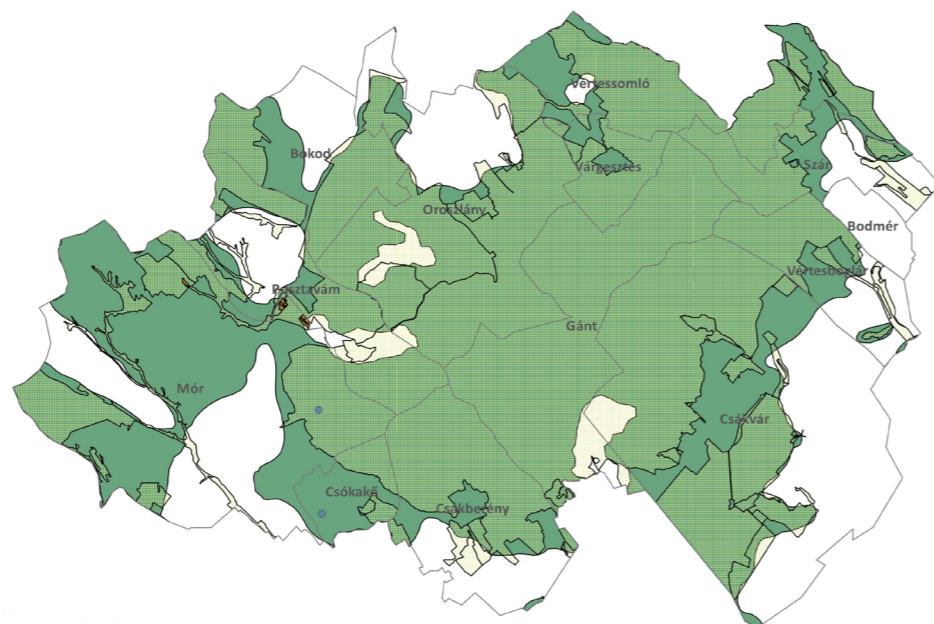
A Vértes mint ökológiai egység

A Vértes területén a legkorábban kijelölt természetvédelmi övezet az 1976-ban létrehozott Vértesi Tájvédelmi Körzet. A hegység jellegzetességei – a biológiai sokféleség, a földtani felépítésből eredő gazdag természeti értékek, domborzati és éghajlati sajátosságok következtében kialakult növény- és állatvilág – hívták életre a tájvédelmi körzetet. Szintén országos jelentőségű a Pogácsa legelő Természetvédelmi Terület, mely Csákvár és Zámoly közigazgatási területén található.

Natura 2000 területből négy kiemelt természetmegőrzési terület (Vértes, Zámoly-medence, Móri-árok, Bársonyos) érinti a Vértes tájegységet, melyek közül a Vértes és a Zámolyi-medence területe különleges madárvédelmi terület.

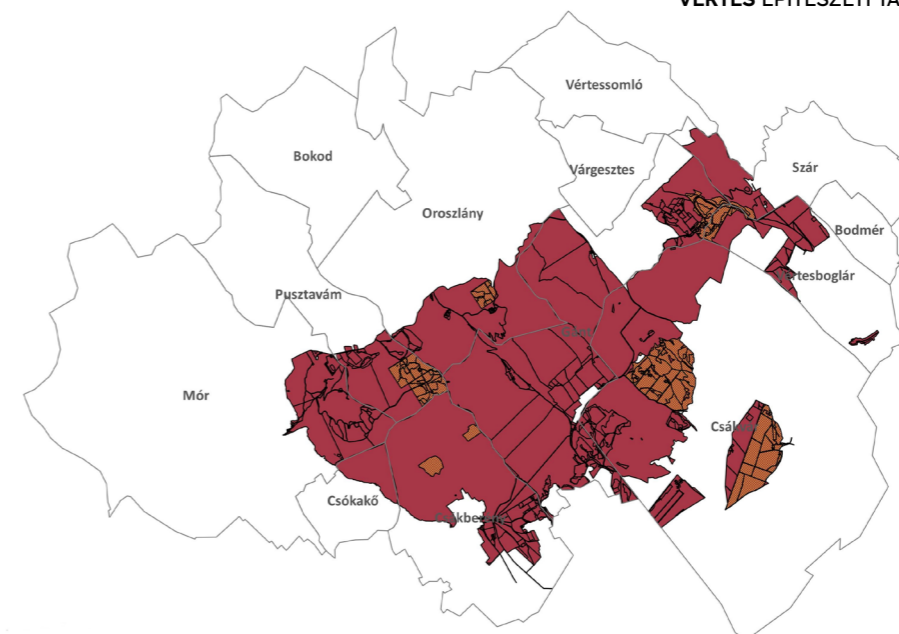
A 2005-ben létrehozott Vértesi Natúrpark a hegység és tágabb környezetének összesen 17 települését fogja össze. Az összehangolt tevékenységet a Pro Vértes Közalapítvány fogja össze.

A tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő terület övezetét az érintett települések településszerkezeti tervei jelölik ki.



■ Ex lege védett láp
■ Országos Ökológiai Hálózat övezete

■ Tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő területek övezete
● Ex lege védett földvár



■ Fokozottan védett területek
■ Országos jelentőségű védett természeti területek



■ Natura2000 madárvédelmi területek
■ Natura2000 természetmegőrzési területek

A védett természeti területek (nemzeti parkok, természetvédelmi területek, tájvédelmi körzetek) miniszteri-, vagy önkormányzati rendelettel kerültek védelem alá, tehát országos szintű védelmet élveznek.

A Natura 2000 hálózatba tartozó területeket két európai uniós irányelv (madárvédelmi és élőhelyvédelmi irányelvek) alapján kellett hazánkban is kijelölnie. Az összes Natura 2000 területet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről szóló kormányrendelet tartalmazza.



**Történeti
áttekintés**

A Vértés emlékei

ŐSKOR

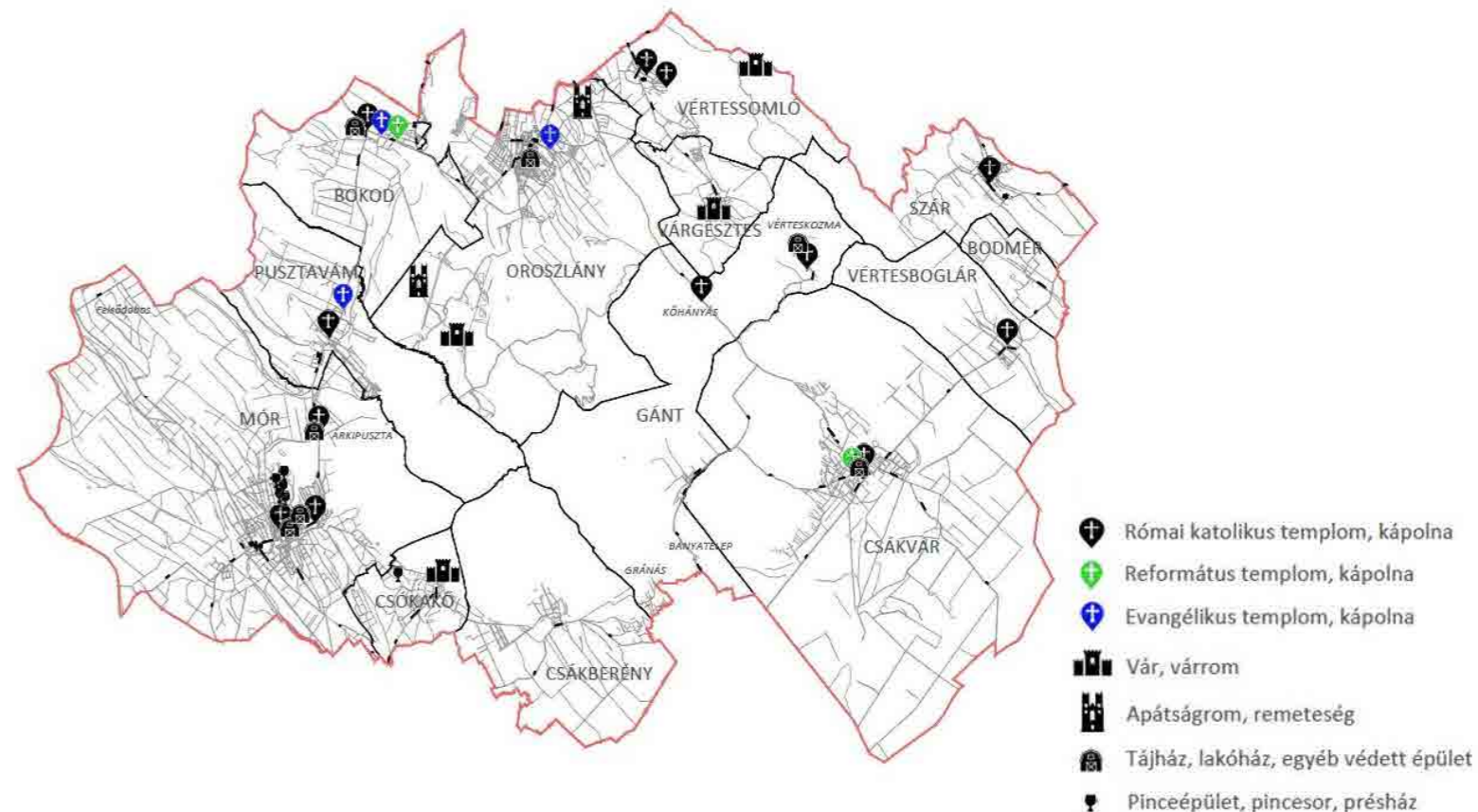
A Vértés területe már a kőkorszakban is lakott terület volt, a neandervölgyi ember barlangokban élt és az erdőkben vadászott, gyűjtögetett. A vaskorban kelták költöztek a vidékre és hozták magukkal fejlett kultúrájukat és vallásukat. A késő bronzkorból származó leletek tanúsága szerint a Vértés első várai erődített törzsi központok, földvárak voltak, körülöttük a szegényebb rétegek falvaival.

RÓMAI KOR

A területet a későbbiekben elfoglaló rómaiak a magaslatokra erődítményeket húztak fel. A mai Csákvár területén elhelyezkedő egykori Floriana katonai település erődje a pannóniai belső erődrendszer egyik láncszeme lehetett. A szőlő- és borsatermelés a Vértésben a római időkig nyúlik vissza. A későbbiekben avarok lakták a területet.

VÉGVÁRAK KORA

A Honfoglalás után a római erődítmények és azok megmaradt őrtornyainak helyén, a Vértés magaslatain utak kereszteződésében, kiváló adottságú területeken a helyi birtokos nemzetségek építettek várakat. A középkorban a Vértés vidéke a királyi székhelyhez való közelsége és erdőinek gazdagsága miatt királyi vadászterületté vált. Az itt emelt várak királyi várakká léptek elő. A várak köré falvak települtek. A török ellen való védekezés érdekében a várakat megerősítették, feladatuk a török feltartóztatása volt. A törökök kiűzése után a várak hadi jelentősége megszűnt, lassan pusztulásnak indultak, köveiket az uradalmi építkezésekhez hordták el. A várak körüli falvak viszont több helyen községekké, városokká nőttek ki magukat, mint Csókakő, Csákvár, Várgesztes.



URADALMAK

A Rákóczi-szabadságharc után az épített környezet alakulását az itt élő nemesi birtokos családok határozták meg, nekik köszönhetően számos kastély, vadász- és nyári lak épült. Birtokaikra szerzetesrendeket (bencés, domonkos, premontrei, kamalduli, kapucinus) hívtak és földeket adományoztak nekik. Ennek köszönhetően a Vértésben rendházak, kolostorok és remeteségek épültek. Az elnéptelenedett falvakat felvidéki szlovákokkal, bajor, illetve sváb németekkel telepítették be, akik kultúrájukkal, vallásukkal nem csak a települések életébe, de építészetébe is új színeket hoztak. A falvakba iskolákat, templomokat építettek. A kiürült pusztákon majorsági birtokközpontokat alakítottak ki. Az uradalmak korának nyomai a mai napig fontos építészeti és kultúrtörténeti értéket képviselnek.

NAPJAINKIG

A XIX.-XX. században beinduló bányászatnak köszönhetően több Vértésbeli település dinamikus fejlődésnek indult. A külfejtéses bányászat és az ahhoz kapcsolódó ipari tevékenység nagymértékben átformálta a hegyvidék arculatát több helyen tájsebeteket hagyva maga után. A XX. és XXI. század kihívásai a Vértés természeti és épített örökségének megőrzése, a tájsebek begyógyítása, a falvak új élettel való megtöltése, új munkahelyek teremtése a lakosság helyben tartása érdekében, és a turizmus fellendítése, a látogatók és Vértésbe költözők bevonására.



RÉGÉSZET

A Vértes régészeti öröksége gazdag. A kőkorszakból a neandervölgyi ember szerszámai maradtak fenn Csákváron, a rézkorból európai jelentőségű leleteket tártak fel a Báráczházi barlangban, Móron és Csákberény-Orondpusztán nagyobb kiterjedésű vaskori kelta falu maradványaira bukkantak. Csákváron az ókori római település, Floriana nyomait tárták fel, ugyanitt került elő egy mintegy kétezer sírhelyet magában foglaló római kori temető is. Csákváron kívül Csákberény-Orondpusztán, Szentgyörgyvár-pusztán és Várgesztes környékén található a Vértes legnagyobb római kori lelőhelyei. A Csákberényben feltárt avar temető bizonyítja az avarok valamikor jelenlétét a területen.

VÁRAK

A völgyekkel szabdaltságot hegyormokon ma is ott magasodnak a középkorból fennmaradt királyi várak romjai: Csókakő vára, Gesztes vára, Oroszlánkő vára, a Vitányvár, és a Gerencsérvár. A területen ezeken kívül is léteztek várak, lakó- és őrtornyok. Ezek emlékét oklevelek és egyes területnevek őrzik.

KASTÉLYOK

A XVIII. században a helyi birtokos családok barokk majd klasszicista kastélyokat építettek. Az épületeket díszes park vette körül, kezdetben francia barokk majd angol kert stílusban. Szinte eredeti külsejében maradt fenn a Csákvári Esterházy-kastély, annak parkja, kerti építményeinek egy része és a móri Lamberg- és Lános kastély.





KOLOSTOROK

Az Árpádháziak támogatását élvező premontrai szerzetesrend a XII. században Magyarországon emelt monostorai közül legjelentősebb volt a Majkon létesült prépostság. A török időkben a premontraiak elmene-
kültek, majd a XVIII. században a kamalduli rend építette föl ugyanitt a Majki apátság épületegyüttesét.

A vértesszentkereszti apátságot a bencések építették a XII. században. A kapucinusok a XVII. században telepedtek meg Móron, felépítették templomukat és rendházukat és nagyban hozzájárultak a móri szőlő- és borkultúra megteremtéséhez.

TEMPLOMOK

A Vértesszentkereszt vidéke a török idők előtt is többnyire magyarlakta, vallásos terület volt, ezt tanúsítják a helységnevek, mint: Vértesszentkereszt, Szentgyörgy-vár, Forna-Szent-Miklós. Bodmér egykori pusztatemplomáról feljegyzések tanúskodnak. Csákányospusztá templomromjai még ma is láthatóak.

A Vértesszentkereszt településeinek katolikus, református és evangélikus templomai a XVII.-XVIII. században épültek. Fellner Jakabnak az Esterházy család uradalmi építészének köszönhető több Vértesszentkereszt-beli település (Bokod, Szár, Vértesszentkereszt) templomát.





NÉPI LAKÓHÁZAK, TÁJHÁZAK

A magyar-, szlovák és német falusi építkezési szokásokat a tájházak (Bokod, Csákberény, Csákvár, Oroszlány, Mór, Pusztavám, Vértesboglár) örökölték meg. A tájegység egyik különleges települése a Gánthoz tartozó Vérteskozma, mely hűen őrzi az eredetileg XIX. századból származó jellegzetes településszerkezetet és a helyi népi építészeti jegyeket. A sötétebb lábazatú, fehérre meszelt, tornácos házak az utca jobb és bal oldalán hagyományosan fésűsen helyezkednek el.

PINCÉK

A szőlő és bortermelés már a római időktől kezdve meghatározó volt a falvak életében, a táj és az épített környezet alakulásában. A XVIII. században a kapucinusok jelentős szerepet játszottak a helyi szőlő- és bortermelés fejlődésében. A borkészítéshez igazodott az itt élő emberek természetes életritmusa, így idomult hozzá a lakókörnyezetük is. A pincék, présházak a Vértes tájképének ma is meghatározó elemei.

AGRÁRTÖRTÉNETI EMLÉKEK

Az uradalmi majorsági birtokközpontok épületegyüttese a mezőgazdasági állattartás céljainak megfelelően épültek ki, legelőkkel és szántókkal körülvéve. Az uradalmi majorságok istállóinak, pajtáinak, csűrjeinek és kútjainak maradványai ma is fellelhetők a Vértes területén elszórtan. Csákváron eredeti formájában újultak meg Forna-pusztá épületei: az eredetileg cselédek számára épült Dolmányos-ház, és a birkaistálló alapjaira épült gazdasági épület, a Százados tanya.



**Jellegzetes
településképi
elemek**



TELEPÜLÉSSZERKEZETI JELLEGZETESSÉGEK

Az utcahálózat, a telkek és a telektömbök elhelyezkedése egy-egy település jellegzetes arculatát jelentősen meghatározzák. A közös természeti környezet és az ebből adódó hasonló tájhasználat, illetve a helyi lehetőségekhez képest kialakuló gazdasági tevékenységek következtében a Vértessomló településeinek szerkezete néhány ponton hasonlóságot mutat egymással.

HAGYOMÁNYOS TELEPÜLÉSMAG

A XVIII.-XIX. században az alapvető közintézmények és a vasút megjelenésével alakultak ki faluközpontok. Ezeknek a legősibb utcáknak, tereknek a településszövetbe ágyazódott mai területét, melyek megőrizték eredeti utca- és telekszerkezetüket, hagyományos településmagnak nevezzük.

EGYUTCÁS

A hagyományos településmag, az eredeti faluszerkezetre enged következtetni. Az első katonai felmérés jellemzően egyutcás úti falvak vagy elágazó falvak kialakulását mutatja a Vértessomlóban. Bodmér esetében nem az út, hanem a Bodméri-vízre felfűzve sorakoznak egymás mellett a szalagszerű telkek.

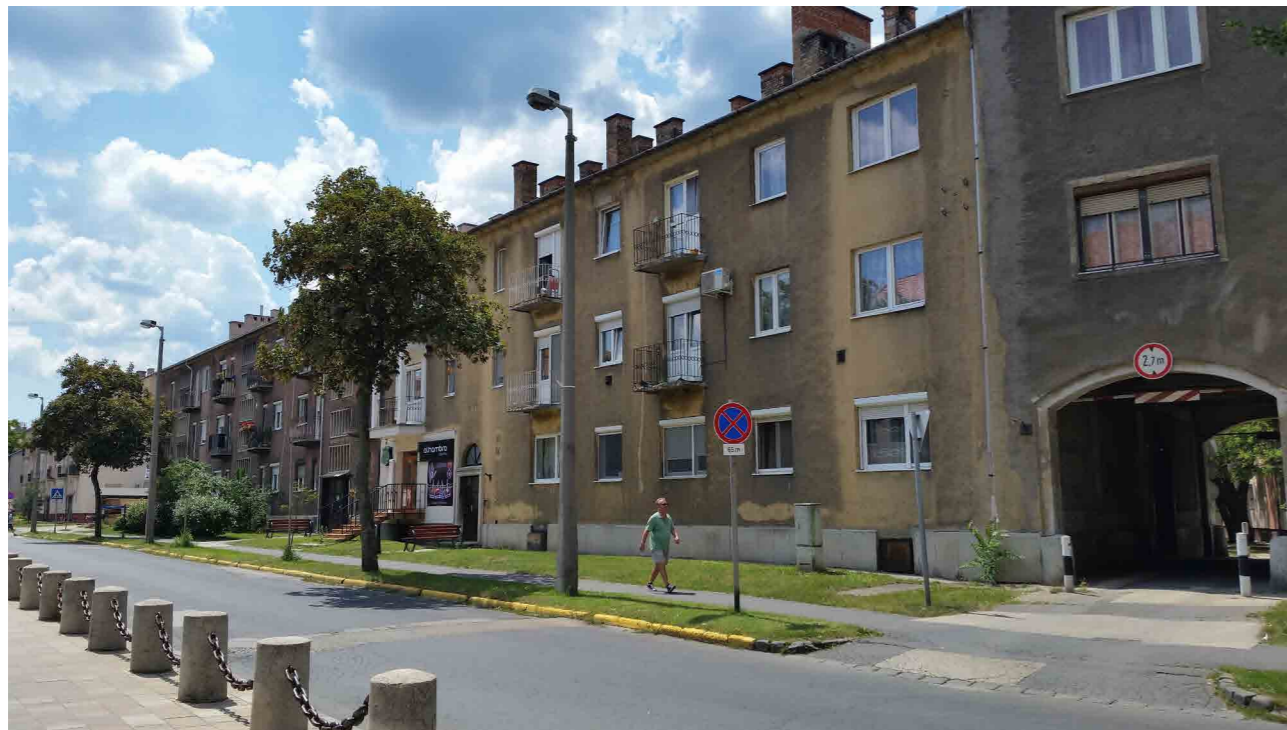
TÖBBUTCÁS

Móron többutcás, nőtt településszerkezet figyelhető meg, betelepített, teleklábas résszel. Orsós szerkezetű falu látható például Pusztavám esetében, halmazos elrendezéssel a Vértessomlóban ritkábban találkozhatunk.

LAKÓTELEP

A XX. században ipari, turisztikai fejlesztések indultak el, amelyek ezt a tájegységet sem kerültkék el. A Vértessomló természeti, földtani adottságaiból adódóan számos település értékes nyersanyaglelőhelyekkel és üzemi területek számára kedvező fekvésű területekkel rendelkezett. Ezeken a településeken a bányászati és üzemi tevékenységekhez kapcsolódóan a hagyományos településszerkezettől eltérő, - jellemzően tömbtelkes, úszótelkes, vagy sorházas beépítések kerültek kialakításra. Ezek jellemző példái Bokodon, Móron, Oroszlányban találjuk. A Vértessomló legújabb tervezett „lakótelepei” a turizmushoz kapcsolódóan Várgesztesi villapark és a Vértessomló üdülőfalva, melyek jellegzetes íves vonalvezetésű, szabályos telekkiosztású szerkezetet mutatnak.





NAGYVÁROSI UTCAKÉP

Oroszlány óvárosának utcaképét a szocreál stílusban épült, jellemzően 3-5 szintes, magastetős lakóépületek határozzák meg. A homlokzatokat terméskő és kerámia domborművek és vakolatdíszek díszítik.

A homlokzatok osztópárkánnyal tagoltak, az ablaknyílások keretezettek. A földszinten jellemzően üzletek, fölötté lakások helyezkednek el. A széles utcákat nagy zöldfelületek és fasorok teszik élhetővé.





KISVÁROSI UTCAKÉP

A Vértés kisvárosaiban és nagyobb községeinek központi területein jellemző ez az utcakép a főutcák és főterek mentén, ahol a főbb közintézmények elhelyezkednek: a polgármesteri hivatal, az iskola, a művelődési ház és a posta. Jellemzőek a szélesebb és díszesebb homlokzatú, néhol emeletes, polgárházak íves nagy kapukkal. Az épületek a szűk telek kiosztás miatt néhol zártosra épülnek egymással. A Vértés kisvárosaiban jellegzetes vonás, hogy a lejtős utcákban az épületek illeszkedve a terepadottságokhoz, szinte felkúsznak a hegyre.

A lakóépületek földszinti részébe a központi fekvés miatt sok helyen kereskedelmi funkció települt, így ezek a kellemes sétálóutcák, terek a szép portálokkal, cégérekkel, díszes utcatáblákkal, árnyékot adó fasorokkal és hangulatos utcabútorokkal kellemes kisvárosi hangulatot árasztanak.

JELLEGZETES UTCAKÉPEK

FALUSIAS UTCAKÉP

Fehér falú házak, apró ablakok, rakott kőkerítések jellemezték egykor a Vértés utcaképét, ennek több szép példája is fennmaradt a tájegység településein, többek között Vértessokszón, Kőhányáson, Vértessomlón, Száron, Gánton, Pusztavámon.

A hagyományos lakóépületek az utcáfront-ra merőleges gerinccel épültek, a kert felé tornáccal nyíltak. A falusias utcaképet az utca vonalán szabályosan sorakozó oromfalak vakolatdíszes vagy téglaburkolatos homlokzatai alkotják.



JELLEGZETES ARCULATI ELEMEEK

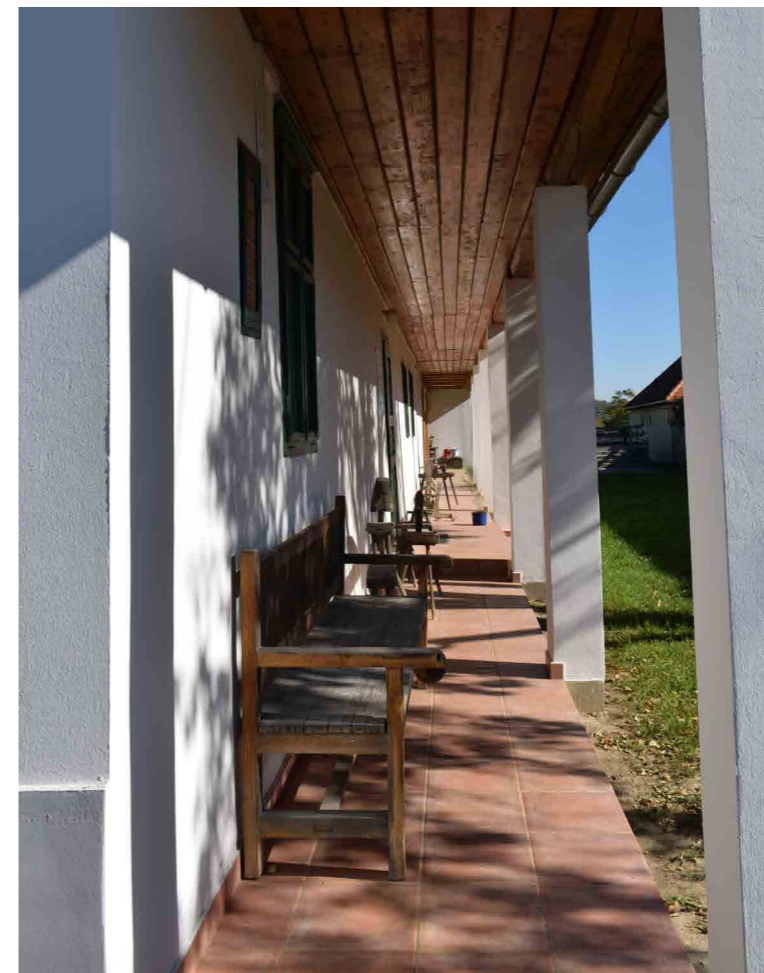
PARASZTHÁZAK

A Vértesben a Közép-Dunántúl tájegységre jellemző népi építészeti alakult ki: a háromszatú lábazatos parasztház utcái, vakolatdíszes oromfallal, az épület mellett végighúzódó téglapilléres tornáccal. Néhol megfigyelhetők a tornác nélküli parasztházak, ahol a tető túlnyúlik a falsíkon az oldalkert irányába. A tetőforma nyeregtető, vagy kiskanfaros (felső csonkakontyos) tető. A pitvarból nyílik a konyha, melyből a szoba kemencéjét, vagy cserépkályháját fűtötték.



MELLÉKÉPÜLETEK

A lakóházak mellett ma is megfigyelhetők az eredeti melléképületek: a nyárikonyha, a sütőkemence, az istálló, a sertésól, a baromfiól, a csűr, a kukoricagóré és a jégverem. A Vértesre jellemző arculati elem a telek utcafront felőli részén a lakóépülettel egy vonalban elhelyezett melléképület, vagy földbe vájt pince.



TORNÁC

A hagyományos hosszú parasztházak meghatározó eleme a tornác, a lakóépület mellé épített, fedett-nyitott helyiség. Az első telepese házakhoz még nem csatlakozott tornác, csak a tetőszerkezetet alakították ki úgy, hogy a földem gerendák túlnyújtásával a bejárati oldalon ereszebeálló alakult ki az udvar felől.



E háztípusnak több szép példája is látható a tájegység településein, többek között Vérteskozmán, Vértessomlón. A később kialakított tornácok pillérei jellemzően kőből, vagy téglából épültek.



AJTÓK, ABLAKOK

A régi svábházak homlokzatát általában kettő, vagy három kisméretű ablak tagolja. Az ablak és az ajtó anyaghasználatában és színvilágában is illeszkedik egymáshoz. A nyílászárók a ház homlokzatánál általában sötétebbek, de színvilágukban illeszkednek a vakolat színéhez. Az ajtók és ablakok jellemző színei a természetes fa szín, a barna vagy olíva zöld, vagy ezek szürkével tört árnyalatai.

TETŐK, KÉMÉNYEK

Tetőfedő anyagként hagyományosan nádat használtak, melyet a sorozatos tűzvészek miatt váltottak cserépre. A kémények fából készültek, melyeket idővel téglára cseréltek. A kémény tetejét szikrafogó és esővédő fedéllel zárták. A Vértesszőlősben még ma is fellelhetők hagyományőrző módon épült nádtetős, téglakéményes, fűrészelt homlokzati szegélydeszkákkal díszített házak.

KERÍTÉSEK

A kerítések legegyszerűbb formái a vesszőből vagy nádból font térelválasztók. A komolyabb, deszkából, falécből készült kerítéseket néhol a lécekből kivágott virágmotívumok díszítik. A Vértesszőlősre jellemzőek a helyben bányászott terméskőből rakott kőkerítések is. Az épített kőkerítésekhez sok helyen zárt deszka kapu csatlakozik, így a hagyományos falusi utcakép sokszor zárt képet mutat.

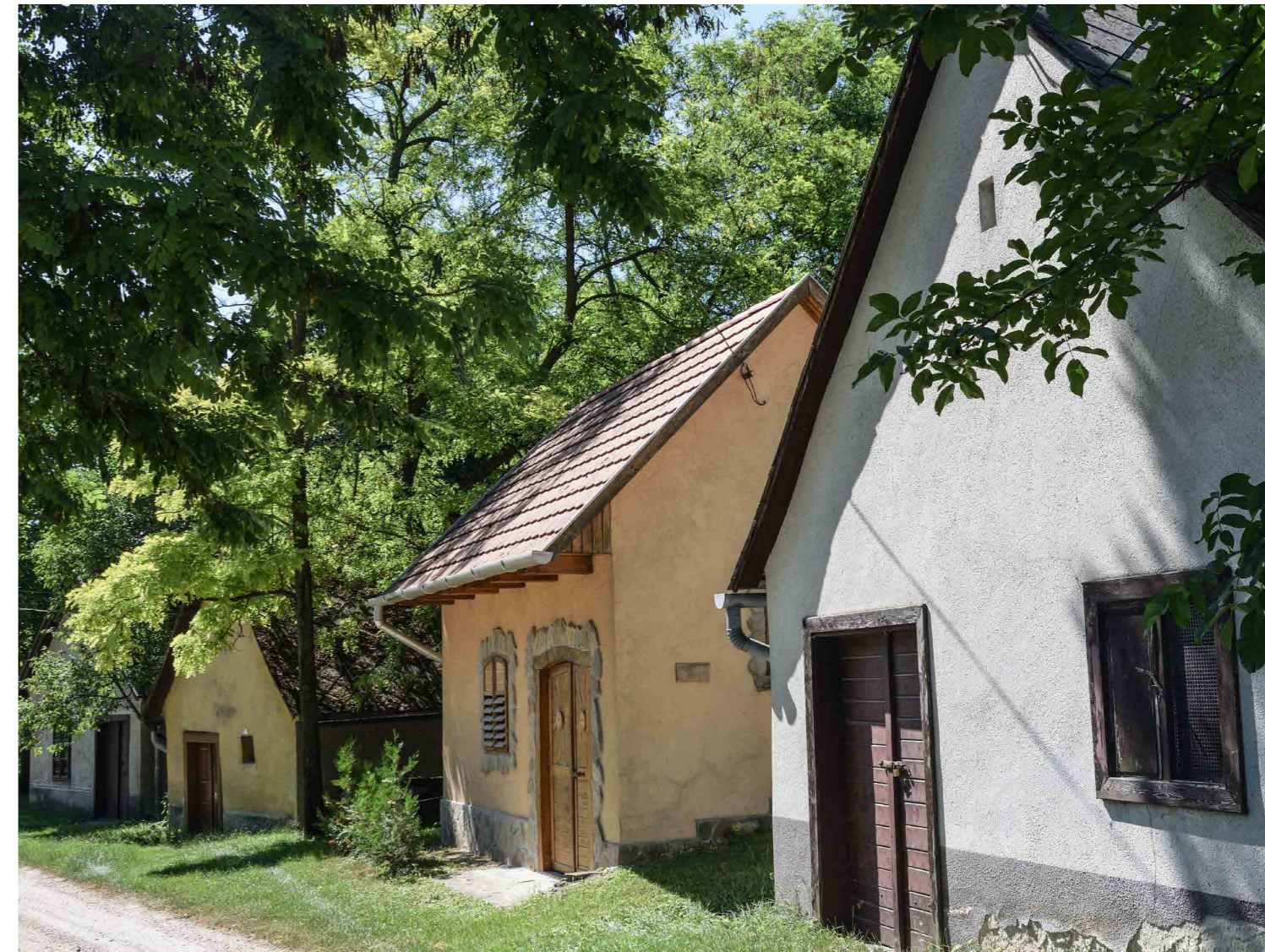
A hagyományos fakerítések mellett már újabb vaskerítések is láthatóak, melyek díszítése szintén változatos és jellegzetes képet mutat. Az újabb házak előtt kovácsoltvas kerítések díszlenek mives kiképzésű kapukkal és fogantyúkkal.



SZŐLŐHEGYEK, PINCÉK

A művelt teraszos szőlődombok, a rajtuk sorakozó rendezett szőlőültvények, az ezek között megbújó préházak és pincék, pincesorok, pincefűrtők, pincefaluk a Vértes tájkarakterét alapvetően meghatározó tájképi elemek. A lakóház mellett vagy alatt dombként emelkedő földdel fedett füvesített tetejű pincék a Vértes településein, több helyen is megfigyelhetők.

A borospincék, préházak azonban sokszor nem a lakóház telkén, hanem a távolabbi szőlőhegyen vagy a falun kívüli pincesoron találhatóak. A szőlőfeldolgozás korszerűsödésével jöttek létre a többszintes pinceházak, préházak, borházak.



VÉRTESSOMLÓ ÜDÜLŐFALU

Az üdülőfalu egy XXI. századi tervezett mintatelepülés, amely egy 40 ha-os területen egy egykori bányató, ma kedvelt horgásztó melletti szép természeti környezetben épült. A külsőleg hagyományos, a Vértesre jellemző fehér- vagy halványszürke homlokzati színezésű, piros vagy szürke tetőcseréppel fedett, tornácos lakóházak belső kialakítása korszerű. A területen jelenleg is építkezések zajlanak az előre meghatározott, hatféle típusú alapján.

BOKODI LEBEGŐ ÜDÜLŐFALU

Oroszlány külterületén fekszik az egykori oroszlányi Erőmű hűtőtávnak revitalizációjával létrejött Bokodi üdülőtó. A tó felületén egyedi, különleges hangulatú, úgy nevezett „lebegő falu” alakult ki könnyűszerkezetes, igen változatos anyaghasználatú, színezésű, tetőhajlásszögű, cölöpökön álló horgász házakból, nyaralókból. A házakat a partról fapallókon lehet megközelíteni.

VÁRGESZTESI VILLAPARK

A Várgesztesi Villapark egy rendezvény-, wellness központ és szálláshely funkciójú épületegyüttes. Az épületek két-három építészeti típusú szerint épültek és épülhetnek a jövőben is. Az egyszerű fehér vakolattal ellátott, nyeregtetővel, piros vagy szürke tetőcseréppel fedett házak a hagyományos falusi stílusjegyeket hordozzák magukon. A házakat igényesen kialakított és fenntartott díszkertek keretezik, ezek teszik a villaparkot a hasonló épületek ellenére változatosabbá. A villapark hagyományos kinézete ellenére a korszerű környezetkímélő, energiatakarékos műszaki megoldásokat részesíti előnyben.





ERDŐK, TERMÉSZET KÖZELI TERÜLETEK

A Vértes területének jelentős része természetvédelmi oltalom alatt álló erdőterület. A Vértes-fennsík északnyugati részét elsősorban bükkös és gyertyános-tölgyesek borítják, míg a kis vízfolyások mentét égerligetek tarkítják. A mély völgyekkel, éles gerincekkel tagolt déli lejtőkön szubmediterrán növényekben gazdag erdőössztyepp vegetáció díszlik. A Vértes erdőiben számos turistaútvonal halad keresztül, többek között az Országos Kéktúra útvonala is. A turista utak melletti esőbeállók, kilátók, tűzrakó helyek, pihenők, információs létesítmények, tanösvények jelentik az erdei építményeket.


FELHAGYOTT BÁNYÁK

A Vértes tájtörténetére a bányászat jelentősen hatást gyakorolt. A tájegység gazdag agyag-lelőhelyeinek köszönheti Csákvár országos ismertségét a fazekasság terén. A kőfejtők, mészkő és dolomit lelőhelyek, agyagbányák, illetve a bauxit- és szénbányák formálták a tájat, a Vértes oldalában tájsebeket okozva. Ezek rekultivációja a XX. században elkezdődött, megindult a volt bányaterületek visszaerdősítése. Gánt-Bánya-telepen az egyik külszíni fejtés területén szabadtéri geológia múzeumot és tanösvényt alakítottak ki.

MEZŐGAZDASÁGI TERÜLETEK

A Vértes jellemzően középhegységi terület, szántóföldi művelés csak a peremterületeken jellemző, a gabonatermesztés mellett ipari és takarmánynövények termesztése is elterjedt. Történelmileg sokkal nagyobb jelentőséggel bírt az állattenyésztés, mely napjainkban ismét fellendülőben van. A napjainkban is létező épületállomány nagy része az államszocializmus időszakából maradt fenn. A 18-19. században a térség legfontosabb tenyészállata a juh volt. A juhtenyésztés legelőigényét egy idő után az erdőterületek irtásával elégítették ki. A marhatartás nem volt jellemző, sokkal inkább a marhakereskedelem útvonalát adta a Vértes. A turisztikai igények megjelenésével a későbbiekben felértékelődött a lótarítás.



The image shows a row of modern residential buildings. The primary building in the foreground has a light beige, textured facade and a dark grey gabled roof. A vertical section of its facade is clad in dark brown horizontal panels. To its right, another building features a dark brown tiled roof and a light-colored facade. Further right, a third building has a red tiled roof and a light-colored facade. The sky is overcast and grey. In the background, a church with a dome is visible. The overall aesthetic is clean and contemporary.

**Kortárs
építészeti
irányok**

Alapelvek

A harmonikus településképhez az épületek „öltözéke” és az épület homlokzatának „arca” is hozzátartozik. Egy jól megtervezett ház arányaiban, méreteiben, alkalmazott anyaghasználatában és apró részleteiben is illeszkedik a már kialakult utcaképhez, ugyanakkor funkcionalitásában, belső kialakításában megfelel használója igényeinek.

Nemcsak a településképet formálja az új épület, hanem a településsel együtt annak tájképi megjelenését is befolyásolja. Az épített és természeti környezet összhangjának megteremtése érdekében törekedjünk az egyszerűsége, visszafogottságra. Egy egyszerű letisztult tömegarányú, nem hivalkodó épület eleganciát és méltóságot sugároz. Építményeink legyenek mértéktartóak, ésszerű kialakításúak és alkalmazkodjanak környezetükhöz. Az ésszerűség és esztétikum nem egymást kizáró tényezők.

A ház élethossza több, mint egy emberöltő. Egy idő- és értékálló ház titka a jó telepítésben, méretek és arányok harmóniájában, ésszerű alaprajzi elrendezésben, valamint az átgondolt, minőségi anyaghasználatban és a könnyű fenntarthatóságban rejlik. A ház is öregszik, jobb erre felkészülni. Használjunk elsősorban tartós, hosszú élettartamú és szépen patinásodó anyagokat.



HOGYAN KEZDJÜNK HOZZÁ?

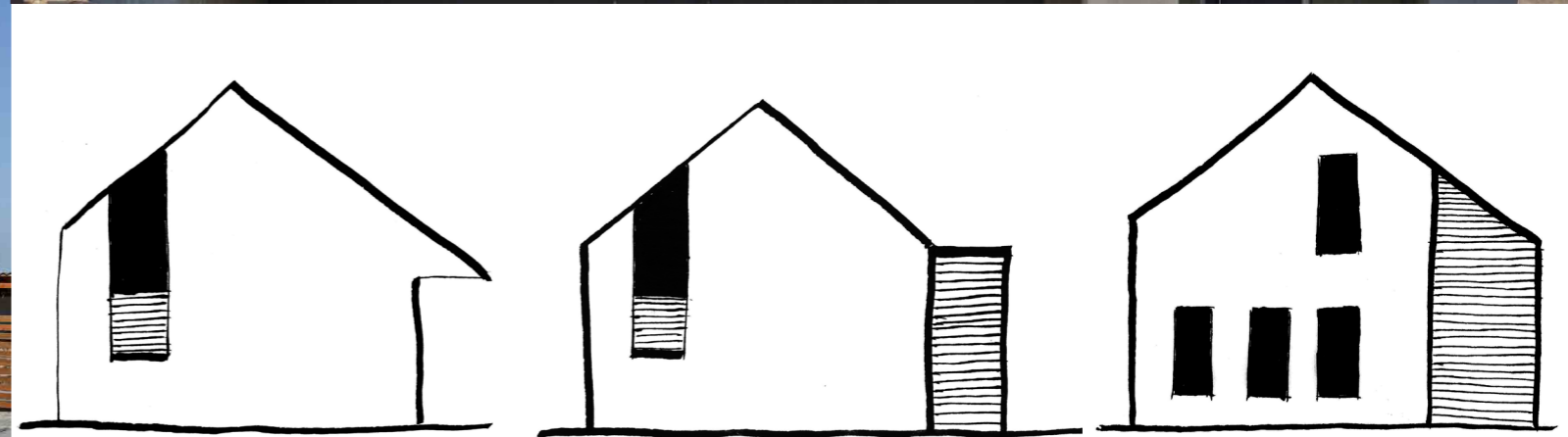
Az életmódunknak, stílusunknak megfelelően válasszuk meg a környéket, ahol lakni szeretnénk. Ismerjük meg a környező utcákat, beszéljünk a környéken lakókkal, figyeljük meg házaikat, kertjeiket, gyűjtsünk jó példákat.

A környékhez, a tájhoz alakítsuk új házunkat, vagy ha régi házat vásárolunk, fontoljuk meg, milyen módon lehet megőrizni annak értékét a felújítás során, hogy az utcakép, a helyszeleme ne csorbuljon. A házunk esztétikus kialakítása nem csak nekünk fontos, a látványban osztozik az utca, a környék. Ne próbáljuk felülmúlni a többi házat, a kevesebb sokszor több. Törekedjünk az egyszerűsége, természetesen a legjobb műszaki megoldásokkal.

Új építésű lakóépületek

Új lakóterületek alatt az elmúlt 15 évben újonnan létrejött, a legmodernebb (kortárs) épületeknek helyet adó területeket értjük. Ezek a területek sok esetben még nem teljesen épültek be az adott település szövetébe. Sokszor a szilárd útburkolat, járda, növényzet hiánya, egy-egy üres telek mutatja, hogy a terület jelenleg is kialakulóban van. A családi házak karaktere igen változatos. Ezeken a területeken legelterjedtebbek az alacsony tetőhajlásszögű vagy összetett tetőformájú mediterrán típusú lakóházak. Az új lakóterületeken a szabadon álló beépítés jellemző.

A telkek mérete sokszor nagyobb, mint az előző fejezetben ismertetett családi házas lakóterületeken, mivel jellemzően a beépített területek peremén jelentek meg az új lakóterületek, ahol bőven volt hely új telkek kijelölésére. Funkcionálisan megegyezik a terület a családi házas lakóterülettel, azaz a lakófunkció dominál. Egyéb szociális ellátó vagy kereskedelmi tevékenység nem jellemző.



Lakóépületek felújítása

„KOCKAHÁZAK” FELÚJÍTÁSA

Különösen a történeti városrészek, a faluközpontok megújítása esetén felmerül ezeknek a házaknak a „jobb” környezetbe illesztése, homlokzati megújításának szükségessége. Átalakítás során minden esetben az egyedi környezet a meghatározó: a hely szelleme, a helyi hagyományok, a szomszédos épületek, a terek és nem utolsósorban a tulajdonos igénye. Javasolt minden esetben olyan jó építész segítségének kérése a feladat megoldására, aki figyelemmel lesz az épületünk környezetbe illesztésére. Az árnyékolás megoldására a rejtett tokú redőnyöket, vagy külső zsalugátereket alkalmazzunk! Amennyiben lehetőségünk van rá és környezetéhez illeszkedik, oromzat kialakításának lehetőségét is gondoljuk át!

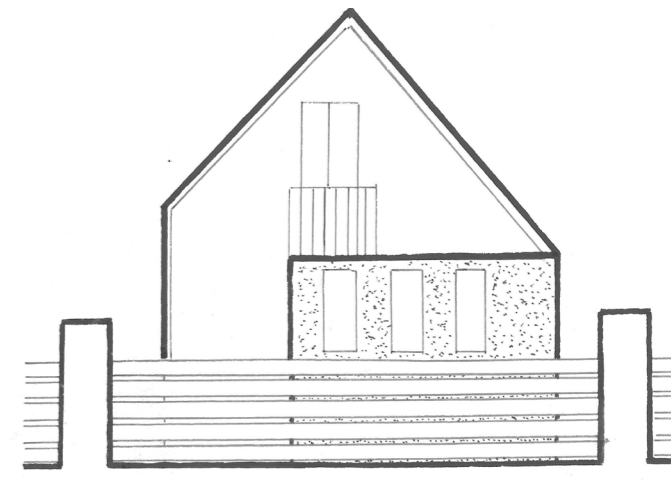
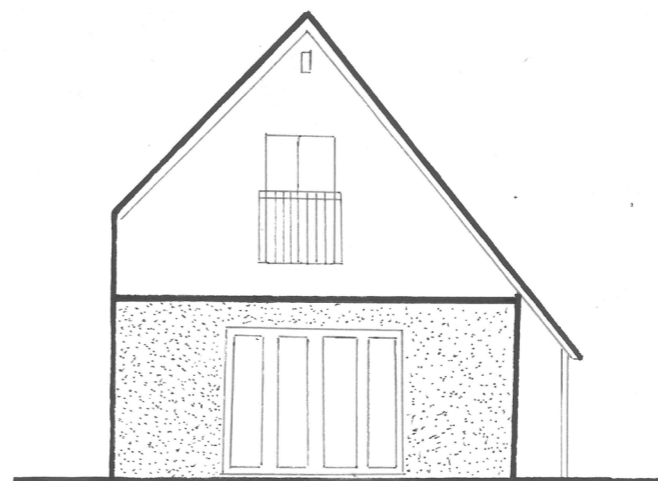
Általános javaslatként megfogalmazható, hogy bővítések, átalakítások során:

- törekedjünk a minőségi anyaghasználatra,
- a környezetbe illeszkedő esztétikus színhasználatra,
- válasszunk természetes anyagokat,
- gondoljuk át az a nyílászárók rendjét
- tartózkodjunk a kirívó keretezések, vagy pl. a ragasztott keretezések használatától.



CSALÁDIHÁZAK FELÚJÍTÁSA

A többgenerációs családi háznak nevezett lakóépületek szakítottak a hagyományos, emberközeli léptékkel. Magasságában és „mélységében”, mind fesztávolságban terjedősebb épületállomány jött létre. Az ilyen típusú lakóház gyakori kelleke volt az utcafront felé kialakított erkély vagy lodzsa. Ezeknek az épületeknek hőtechnikai megújítása, nyílászáró cseréje, szigetelése is időszerűvé vált. Az átalakítási munkálatoknál alkalom nyílik arra, hogy a nyílászárók rendjének átgondolásával, esztétikusabb, a település arculatához jobban illeszkedő homlokzatokat alakítsunk ki.



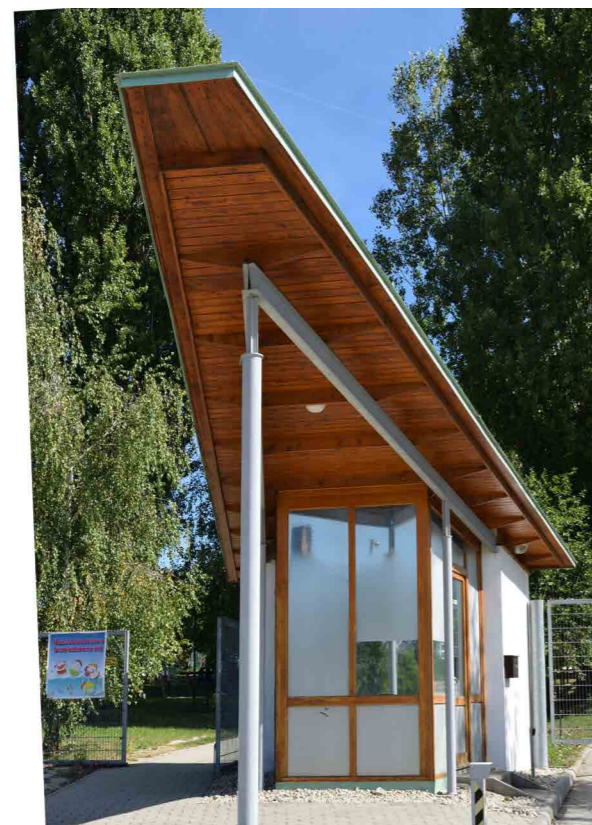
Intézmények, középületek

„KORTÁRS” KÖZÉPÜLETEK

A hagyományos településmag meghatározó arculati eleme a templom és a körjük épülő, a falu életében fontos épületek (iskola, községháza, postahivatal, bolt, vendéglő, kocsmá), melyek együttesen alkotják a történeti településrészt – a hagyományos településmagot. A középületek megjelenése - nagyságukból adódóan - hangsúlyosabb a lakóépületekénél, a település arculatát alapvetően határozzák meg.

A Vértés vadászati és erdészeti múltjának bemutatásául szolgáló Gróf Merán Fülöp Vadászati és Erdészeti Múzeum épülete szépen ötvözi a helyi építészeti hagyományokat és a jelenkor építészetét. A hagyományos és az új kialakítású épületrész is számos olyan részletet mutat, melyek mintául szolgálhatnak egyéni házfelújítások, építések, bővítések esetében is.





A móri Wekerle Sándor Szabadidőközpont modern, többfunkciós létesítmény, Mór és a környező települések sportéletének és kulturális rendezvényeinek biztosít megfelelő helyszínt. Az épület 2012-ben Fejér Megyei Építőipari Nívódíj kitüntetésben részesült. Az egyedi formatervezésű épületegyüttes átört homlokzatával, íves tetejével, egyszerű szín- és anyaghasználatával simul környezetébe.

A Szári Napsugár óvoda épülete, szépen illeszkedik a település arculatába. Letisztult formáival, modern és minőségi anyaghasználatával egyszerre képviseli hagyományos és a modern építészet jegyeit. Az épület tömegének szakaszos megtörésével, a homlokzat nem válik uralkodóvá környezetén, „a beugró kis közök” a homlokzat mozgalmassabbá tételén felül, további fényforrás lehetőségét is biztosítják.



Turizmus épületei

A szári Öregtölgy vendégház egy több tömegből álló épületegyüttes, mely tömegformálásában egykori gazdasági épületeket juttatja a szemlélő eszébe. A tájbailleszkedést segíti a négy fő különálló tömeget összekötő átlátható nyaktag. A modern és a hagyományos anyagok jó arányú használata kellemes modern hatást kölcsönöz.



FALUSI VENDÉGLÁTÁS ÉPÜLETEI

A vértesi turizmus fontos szegmense a falusi vendéglátás. Számos szép példát láthatunk erre a tájegységen belül. Az épületek homlokzata a hagyományos elrendezést tükrözi, a hosszúház bővítése az utcafronttól hátrébb húzva a belsőudvar felé történik, így kellemes élettér alakul ki és a természetes árnyékolás biztosítása is megoldásra kerül. A részletek szépen kidolgozottak, a kerítések kialakítása illeszkedik az épülethez.



GASZTO- ÉS BORTURIZMUS ÉPÜLETEI

A Mór–Csókakő–Csákberény–Zámoly településeket érintő borúton végighaladva a borkedvelő és természetjáró turisták bejárhatják a Móri borvidék főbb szőlőtermő településeit, bepillanthatnak a présházákba, pincékbe. A vendégeket minden településen a pincéken kívül vendéglátóhelyek várják. A borút kiindulópontja a móri Fogadó az Öreg Préshez. Az épületegyüttest régi, védett, szépen felújított lakóházak alkotják. Az épületek megtartották eredeti formájukat, a felújítás és korszerűsítés és funkcióváltás során az igényességre és az épületek építészeti értékeinek megőrzésére törekedtek.



ERDEI ISKOLÁK, LOVARDÁK

ERDEI ISKOLÁK

A Vértes kitűnő terepet jelent a természeti értékek bemutatására, a környezeti nevelés megvalósítására. A közelmúltban épült erdei iskolák közül építészetileg jó példa a Pusztavámi Vajda János Erdészeti Erdei Iskola. A fehérre vakolt és fával burkolt felületek kellemes váltakozása tagolja a homlokzatot, mely modern hatást kelt. A tető síkjában esztétikusan elhelyezett napkollektor az épület energiaellátását biztosítja. Az épület környezete és kültéri berendezése ideális helyszínt biztosít nagyobb gyerekcsoportok szabadtéri tanóráinak, foglalkozásainak lebonyolítására, illetve a közös játék- és mozgásigényének kielégítésére. Kialakításukban, a természetben használatos anyagok dominálnak (például mészke murva, fa), ne legyenek túlépítettek, de a stabil bal- esetmentes közlekedést segítsék.

LOVARDÁK

Jó példának számít, ha a lovarda falusias / kertvárosias környezetben a belterület szélén vagy külterületen épül fel. A természetes környezet és a további építmények elhelyezése – fogathajtó pálya, akadálypálya, ügetőpálya – a bővítés, terjeszkedés lehetőségét is magában hordozza. A lovas turisztikai létesítmények mellett gondolni kell további infrastruktúra kiépítésére is (pl. lovasbarát szálláshelyekre).



**Beépítésre
nem szánt
területek**





KÜLTERÜLETEK

Bár a Vértes kisebb nagyobb települései a maguk sajátos arculatával különbözőek, azonban mind az őket körülölelő vértesi tájba illeszkednek. A Vértes településeinek külterületei is, akárcsak a beépített területeik a Vértes tájtörténetének közös jegyeit viselik magukon.

A váromoktól vadregényes erdők, árvalányhajtól aranyló mezők, pincékkel, préházakkal, kápolnákkal, kőkeresztekkel pettyezett szőlősdombok jelentik a Vértes jellegzetes tájképét. A természeti- és épített örökség, a móri borvidék hívogatja a bakancsos-, a kerékpáros-, és a borturizmus kedvelőit. Örökségvédelmi és turisztikai szempontból is lényeges feladat a tájegység épített örökségének megóvása, megújítása és turista utakkal történő feltárása. A közös múlt és a hagyományos tájképi értékek megőrzése közösség formálta a Vértes településeit, így jött létre a Magyarországon példaértékűnek mondható Vértesi Naturpark. A Naturpark természet-, táj- és örökségvédelmi tevékenysége mellett a közösségteremtésben is példaértékű.

KÜLTERÜLETEK EGYEDI TÁJÉRTÉKET JELENTŐ ÉPÍTMÉNYEI:

- őskori és ókori régészeti leletek, romok, földvárak
- várak-, kolostorok,- templomok romjai
- majorsági épületek maradványai
- szőlő teraszok terméskő támfalai, kőbástyái
- szőlősök dűlőútjai
- pincék, pincefaluk, pincefűrtők
- pincék szellőző kürtői
- préházak
- kőkeresztek, kápolnák
- kőpadok, pihenők
- kilátók



TÁJÉPÍTÉSZETI JAVASLATOK

TÁJKÉPVÉDELEM

A tájhasznosítás során meg kell őrizni a Vértes természetes arculatát, gondoskodni kell a Vértesi táj jellegét meghatározó természeti értékek és az egyedi tájértékek fennmaradásáról. Ezek megóvása érdekében fontos feladat a külterületi épületek, építmények, nyomvonalas létesítmények tájba illesztése. A meglévő felszíni tájsebek „begyógyítását” a táj jellegéhez illeszkedve, érzékeny tájépítészeti eszközökkel és műszaki hozzáértéssel kell megvalósítani.

CÉLOK

- a Vértes tájjellegének megőrzése, a tájkarakter jellemző, értékes elemeinek a tájkép védelme szempontjából kiemelt területeinek feltérképezése,
- a védett természeti területeken új épületek, építmények, nyomvonalas létesítmények és műtárgyaik tájba illesztése,
- a meglévő tájhasználati, ökológiai és vizuális konfliktusok megszüntetése vagy mérséklése,
- kompakt települési szerkezet kialakítása,
- a külterület megőrzése, a települések összenövésének megakadályozása,
- rendezett településszegély kialakítása,
- a jelenleg beépítetlen és a jövőben beépítésre nem szánt területek megtartása,
- dombtetőkön, gerinceken a sziluettet megbontó beépítés korlátozása,
- külterületi építkezéskor a tájbaillesztés szempontjainak érvényesítése: anyaghasználat, színezés, építménytömeg, építménymagasság, telepítés, tereprendezés, tájbailló növénytelepítés.

KÜLTERÜLETI ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG VÉDELME

A Vértes településeinek határában számos jelentős régészeti lelőhely, történelmi jelentőségű épületmaradvány található. Turisztikai szempontból is lényeges feladat a külterületen található történelmi emlékek feltárása, állagmegóvása, felújítása és bemutatása. Alapvető cél a tájegységben a védelemre érdemes építmények kataszterének összeállítása, Aquincum-Savaria egykori hadiút Vértes tájegységet érintő témaútvonal kidolgozása, a meglévő turistaút-hálózat (bakan-csos, kerékpáros) bővítése, a műemlékek és egyedi tájértékek számára korszerű, tájba illő bemutatóhelyek kialakítása.





VONALAS LÉTESÍTMÉNYEK, TÁVKÖZLÉS

A vonalas létesítmények mesterséges határvonalat képeznek, a természetes élőhelyeket elválasztják, az élőlények mozgását korlátozzák, kedvezőtlenül befolyásolják a felszíni csapadék természetes lefolyását, vizuális értelemben rombolják a tájképet. Új létesítmények telepítésénél e természetkárosító, a tájképet sértő hatás elkerülése érdekében fontos a tájképvédelmi szempontok érvényesítése, a külterületi elektromos szabadvezetékek, a közlekedési és a távközlési infrastruktúra természetbarát kialakítása. A tájegység látképét nagymértékben ronthatják a távközlési antennák. Az antennák ötletes „láthatatlanná” tétele vagy álcázása a tájkép védelmét szolgálják.

VÍZELVEZETÉS

Napjainkban egyre gyakoribbak a heves csapadékkal és árvizekkel járó viharok, melyek nemcsak a települések belterületén, de azok külterületén is komoly károk okozói. Az erózió kialakulásában nagy szerepet játszik az erdőirtás, a talajt megkötő növényzet eltávolítása és az építkezések földmunkái. Megoldandó feladat az erózió-érzékeny területeken a csapadékvíz megfelelő elvezetése, a szállított hordalék visszatartása tájépítészeti módszerek alkalmazásával. A szőlők esetében ennek egyik módja a teraszos kialakítás, mely csökkenti a víz pusztító munkáját, védi a talajt a lehordástól, illetve megkönnyíti a talaj megmunkálását is. A teraszok közötti szintkülönbség füvesített rézsűkkel, alacsony kőtámfalakkal hidalható át.

BARNAMEZŐS TERÜLETEK REKULTIVÁCIÓJA

Felhagyott bánya- és üzemi területek a Vértesben több helyen előfordulnak. Megoldandó feladat az egykori szén-, illetve bauxitbányák által okozott tájsebek teljes rekultivációja, a jövőbeli bányanyitások tiltása, a külterületi felhagyott ipari (barnamezős) területek újrahásznotása. Ennek érdekében fontos a vértesi „tájseb-kataszter” elkészítése, a rekultivációs és tájrendezési kiviteli tervek készítése, majd azok megvalósítása.

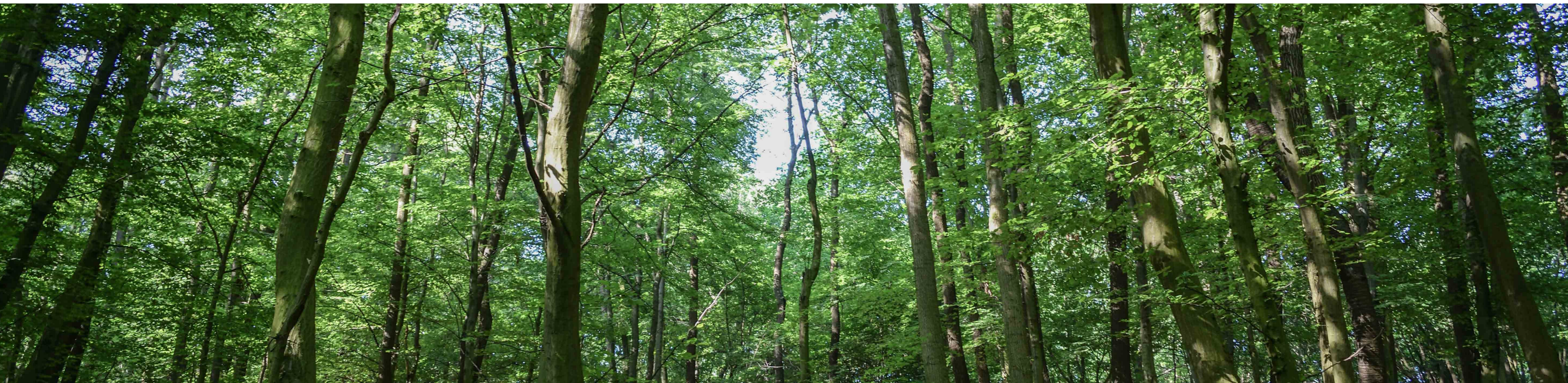
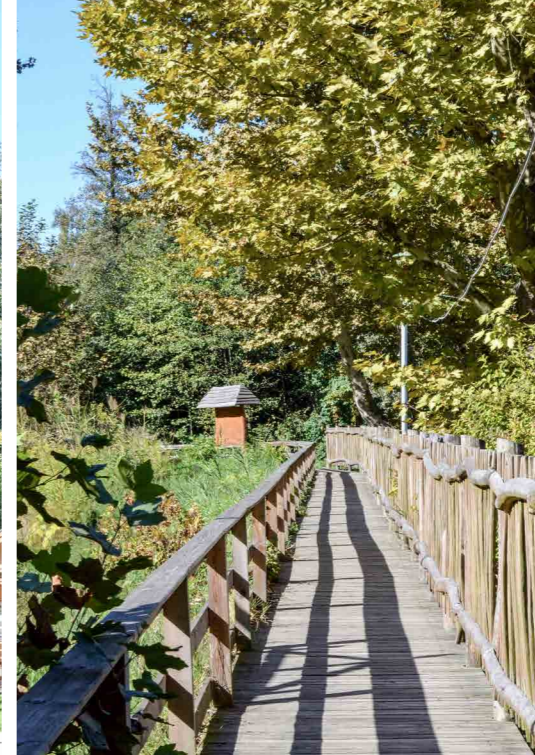
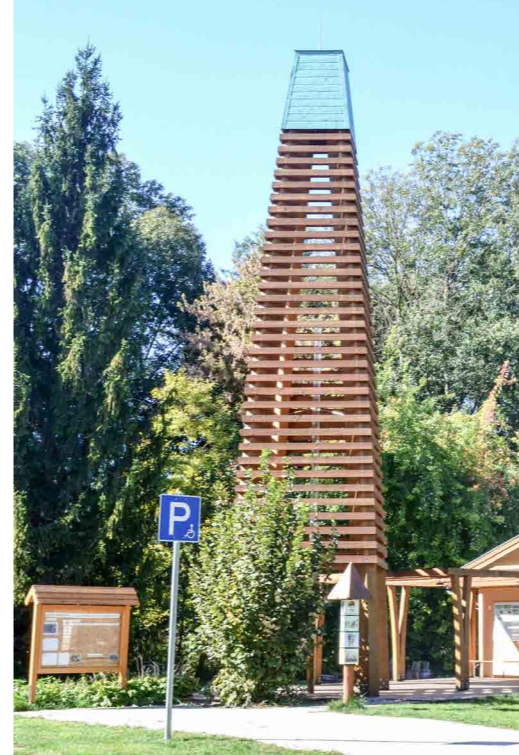
BAKANCOSOS TURIZMUS LÉTESÍTMÉNYEI

A bakancsos turizmust kiszolgáló alapvető infrastrukturális létesítmények azok az utak, erdei ösvények, melyeken a turisztikai látványosságok megközelíthetők. Ezen utak kialakítása mindenképpen a célszerűséget és a természetességet kell, hogy ötvözzék. A bakancsos turizmus kényelmét kiszolgáló további építmények (jelzőtáblák, esőbeállók, tűzrakó helyek, játszóterek) az utak mentén felfűzve helyezkednek el. Mindezek kialakításában a természetben használatos anyagok használata a kívánatos.

KERÉKPÁROS TURIZMUS LÉTESÍTMÉNYEI

A kerékpáros turizmus alapfeltétele az erre kijelölt és műszakilag alkalmas úthálózat biztosítása. A Vértes felhagyott bányauthálózata megfelelő műszaki kialakítással ideális lehet a térségben a kerékpárhálózat kialakítására. A forgalmasabb csomópontokban a kerékpárturizmust

kiszolgáló funkciók elhelyezése javasolt: mosdó- és illemhely, szerelőműhely, pihenő- és vendéglátó egységek, kerékpártárolók. A természetközeli kerékpáros turizmust kiszolgáló létesítmények tömegformálása akkor szép és környezetbe illő, ha áttört és „szellős”. Természet közeli területeken oktatási céllal létrehozhatók tájékoztató, oktató pontok, tanösvények. A kialakításra kerülő építmények a leggyakrabban bemutató/ konferencia-termek és hozzá kapcsolódó irodák, információs táblái, etetők, odúk, hidak, lépcsők, esőbeállók, árnyékolók, szemetesek, padok. Új létesítmények kialakításánál elsődleges szempont a természetközeli, környezettel harmonizáló anyagok használata.



Készült a Lechner Lajos Tudásközpont megbízásából,
a településkép védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvényhez kapcsolódóan.
Kivonat a Vértes Építészeti-Tájegységi Arculati Kézikönyv megalapozó tanulmány alapján.

2. rész:

A KÖFOP-1.0.0-VEKOP-15-2016-00037 azonosító számú projekt
keretében Építészeti-Tájegységi Arculati Kézikönyv készítése - Vértes

Készítette:

TARC Konzorcium - Pro Regio Nonprofit Kft. és TERRA Stúdió Kft.

A kiadvány a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény védelme alatt áll.

Budapest, 2019